

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНІВ, ЩО СПРЯМОВАНІ НА БЕЗПОСЕРЕДНЄ ОДЕРЖАННЯ СТРАХОВОЇ ВИПЛАТИ

Скрипник Р.А.,
ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології
факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства
Львівський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню суб'єктивної сторони складів злочинів, що спрямовані на безпосереднє одержання страхової виплати. Здійснено характеристику ознак, які утворюють суб'єктивну сторону злочинів, що спрямовані на безпосереднє одержання страхової виплати, зокрема вини, мотиву, мети та емоційного стану, даної категорії злочинів. Зроблено висновки та сформульовані пропозиції щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових положень.

Ключові слова: страхування, злочин, ознака злочину, суб'єктивна сторона, вина, мотив, мета, емоційний стан, кримінальна відповідальність.

Скрыпник Р.А. / СУБЪЕКТИВНАЯ СТОРОНА ПРЕСТУПЛЕНИЙ, НАПРАВЛЕННЫХ НА НЕПОСРЕДСТВЕННОЕ ПОЛУЧЕНИЕ СТРАХОВОЙ ВЫПЛАТЫ / Львовский государственный университет внутренних дел, Украина

Статья посвящена исследованию субъективной стороны составов преступлений, направленных на непосредственное получение страховой выплаты. Осуществлена характеристика признаков, образующих субъективную сторону преступлений, направленных на непосредственное получение страховой выплаты, в частности вины, мотива, цели и эмоционального состояния, данной категории преступлений. Сделаны выводы и сформулированы предложения по совершенствованию соответствующих уголовно-правовых положений.

Ключевые слова: страхование, преступление, признак преступления, субъективная сторона, вина, мотив, цель, эмоциональное состояние, уголовная ответственность.

Skrypnyk R.A. / THE SUBJECTIVE ASPECT OF CRIMES DIRECTED DIRECTLY TO THE INSURANCE BENEFIT / Lviv State University of Internal Affairs

The article investigates the subjective side of bodies of the crime (corpus delicti) aimed directly at the insurance benefit. The analysis of characteristic features that form a subjective aspect of crimes aimed directly at the insurance benefit, including guilt, motive, purpose and emotional state of this category of crime is fulfilled. The conclusions and proposals for improving the relevant criminal and legal provisions are made.

Studying of the subjective side of bodies of the crimes aimed directly at the insurance benefit is important for practical application of the law on criminal responsibility for these crimes. In order to present quality implementation of criminal law on bodies of the crimes that aim to direct the insurance benefit, including fraud (Article 190 of the Criminal Code of Ukraine); misappropriation, embezzlement or taking possession of property through malfeasance in office (Article 191 of the Criminal Code of Ukraine); causing damage to property by fraud or breach of trust (Article 192 of the Criminal Code of Ukraine), it is necessary to carry out a thorough criminal and legal characteristics of the subjective side.

Subjective aspect of crimes in the sphere of insurance provides for direct intent to be available. A person guilty is aware to mislead the insurance company or knowingly uses trust of its employees that provides seizing property. Mandatory feature of insurance crimes is selfish motive, that means, the offense is committed for the purpose of taking possession of cash or another's property. This category of crimes is characterized by a special purpose – using a forged document, a stamp, a seal or a form on purpose both by a forger himself and another person. The aim of using a forged document means that the guilty wishes to get certain subjective rights or dispense from legal obligations. If the goal is different (to demonstrate skills, complete your collection, etc.), so corpus delicti of the crime is absent, ie, a person who uses a forged document should be aware that it is not true.

Key words: insurance, crime, acrimie, thesubjectiveside, wine, motive, purpose, emotional state criminal liability.

Постановка проблеми. Дослідження суб'єктивної сторони складів злочинів, що спрямовані на безпосереднє одержання страхової виплати, є важливим для застосування на практиці закону про кримінальну відповідальність за ці злочини. З метою якісного застосування кримінального закону щодо складів злочинів, які спрямовані на безпосереднє одержання страхової виплати, зокрема шахрайства (ст. 190 КК України); привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України), необхідно здійснити ґрунтовну кримінально-правову характеристику їх суб'єктивної сторони.

Метою даної статті є здійснення кримінально-правової характеристики суб'єктивної сторони складів злочинів, що спрямовані на безпосереднє одержання страхової виплати.

Стан досліджень. Суб'єктивна сторона злочинів, що спрямовані на безпосереднє одержання страхової виплати була предметом наукових досліджень Ю.В. Александра, П.П. Андрушка, В.І. Антипова, Х.Х. Абсарова, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, Ф.Д. Гребенкіна, В.М. Кудрявцева, П.М. Левіна, О.П. Литвина, В.К. Матвійчука, П.С. Матишевського, М.І. Мельника, В.В. Сташиса, В.Я. Тація та інших.

Виклад основних положень. Процес встановлення і доведення ознак суб'єктивної сторони злочину, як правило, більш складний, ніж встановлення об'єктивних обставин скоєння злочину. До того ж особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, частіше за все вважає себе невинним, або заявляє про свою невинність, або прагне представити свої дії як ненавмисні, тим самим ускладнюючи процес пізнання суб'єктивного змісту злочину. На законодавчому рівні опис багатьох злочинів не містить чіткої юридичної характеристики суб'єктивної сторони, що не сприяє однозначному й однаково розумінню психологічного змісту даного виду злочинів працівниками судових і слідчих органів.

На думку Є.Л. Стрельцова, якщо суб'єкт, його дії, об'єкт, на який спрямовані дії такої особи є, так би мовити, зовнішньою об'єктивною дійсністю, яка реально відбувається і яку можуть оцінити інші люди, то суб'єктивна сторона – це певною мірою відображення у вчинках конкретної людини її ставлення до таких дій, а якщо казати на більш загальному рівні – реалізація її світогляду в конкретних вчинках [3, с. 106]. Саме це, на його думку, має основне значення для пізнання змісту злочину, встановлення меж відповідальності особи, яка його вчинила.

А.А. Піонтковський вважав, що суб'єктивне ставлення будь-якої особи у вивченні злочину існує незалежно від сві-

домості слідчого і судді, а процес розслідування справи є процесом пізнання об'єктивної істини – достовірного встановлення факту вини або невинуватості особи в учиненні розслідуваного діяння [4, с. 302]. Відсутність суб'єктивної сторони виключає тим самим і склад злочину.

О.Ф. Кістяківський наприкінці XIX ст. писав, що ставлення людини до своїх діянь або їх наслідків може бути різним, але «то или иное участие воли субъекта в совершении известного преступного действия и в происхождении его последствия столь необходимо, что при отсутствии его деяние, как бы оно ни было вредно, может быть только по внешней форме тождественно с преступлением, но по своему внутреннему содержанию не имеет с ним ничего общего [5, с. 312]». Отже, суб'єктивна сторона складу злочину – це внутрішній зміст злочину, це ті психічні процеси, які проходять у свідомості особи, коли вона вчиняє злочин, це її психічне ставлення до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків.

Суб'єктивна сторона створює психологічний, тобто суб'єктивний зміст злочину, тому є його внутрішньою, у зіставленні з об'єктивною, стороною. Якщо об'єктивна сторона складу злочину становить його фактичний зміст і може бути безпосередньо сприйнята особами, які перебувають на місці злочину під час його вчинення, а наслідки злочину можуть сприйматися й після його вчинення, то суб'єктивна сторона безпосередньому сприйняттю людьми піддана бути не може. Адже це процеси, які відбуваються у психіці винного, й об'єктивне їх визначення можливе тільки завдяки дослідженню об'єктивної сторони складу злочину й інших ознак, які входять до складу злочину.

До злочинів, що спрямовані на безпосереднє одержання страхової виплати, необхідно віднести:

1) шахрайство (ст. 190 КК України);

2) привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України);

3) заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України).

Суб'єктивна сторона злочинів проти власності характеризується умисною формою вини. Вчинення шахрайства (ст. 190 КК України), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ст. 191 КК України) супроводжується реалізацією прямого умислу та корисливого мотиву.

Корисливий мотив при вчиненні даних злочинів проти власності полягає в прагненні винного протиправно використати чуже майно на свою чи іншої особи користь або отримати майнову вигоду без обернення чужого майна на свою користь.

Відповідно до п. 1 примітки до ст. 185 КК України повторним у ст.ст. 190-191 КК України визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених цими статтями або ст.ст. 187, 262 КК України. Ознака повторності відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особою було звільнено від кримінальної відповідальності, або якщо судимість за раніше вчинений злочин було погашено чи знято в установленому законом порядку, або якщо на момент вчинення нового злочину минули строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за раніше вчинений злочин. У разі вчинення декількох посягань на власність перший злочин за відсутності інших кваліфікуючих ознак належить кваліфікувати за частиною першою відповідної статті, а інші, як вчинені повторно, – за іншими частинами відповідних статей КК України. Неодноразове незаконне вилучення чужого майна чи заволодіння ним, що складається з тотожних діянь, які мають загальну мету та із самого початку охоплюються єдиним злочинним наміром на заволодіння конкретним майном, слід розглядати як один продовжуваний злочин. Якщо склад злочину, визнаного

продовжуваним, передбачає певні кількісні показники, які впливають на його кваліфікацію (розмір викраденого майна, розмір заподіяної шкоди тощо), то при його кваліфікації враховується загальна сума таких показників, пов'язаних з кожним із вчинених особою діянь, що утворюють продовжуваний злочин, і при визначенні їх розміру необхідно виходити з кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, врахованих за кожен період вчинення продовжуваного злочину окремо. При повторності злочинів відповідні кількісні показники обчислюються за кожен злочин окремо; розмір цих показників визначається в порядку, встановленому на час вчинення кожного злочину, і загальна їх сума на кваліфікацію злочинів не впливає.

Разом із тим, відповідно до п. 2 ППВСУ «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 4 червня 2010 року № 7, вчинення особою двох або більше злочинів проти власності може за відповідних умов утворювати сукупність і повторність (наприклад, вчинення грабежу особою, яка раніше вчинила крадіжку), повторність і рецидив (наприклад, вчинення вимагання особою, яка має судимість за шахрайство) [6].

У межах повторності злочинів проти власності їх одночасне вчинення означає, що не збігаються за часовими показниками початкові моменти вчинення кожного зі злочинів. У зв'язку з цим повторність можуть утворювати злочини, один з яких був вчинений у період, коли інший злочин уже розпочався, але ще не закінчився (наприклад, після початку вчинення шахрайства, але до його закінчення особа вчинює крадіжку). У такому разі вчиненням повторно вважається злочин, розпочатий пізніше.

Відповідно до п. 2 примітки до ст. 185 КК України у ст.ст. 189 та 190 КК значна шкода визначається за об'ємом сукупності двох умов: 1) врахування матеріального становища потерпілого та 2) розміру заподіяних йому збитків. Під час з'ясування матеріального становища потерпілого суди мають у кожному конкретному випадку брати до уваги такі обставини, як соціальний стан потерпілого, його працездатність, розмір заробітної плати та інші доходи, кількість членів сім'ї, наявність на його утриманні малолітніх, хворих, непрацездатних тощо. При цьому слід мати на увазі, що значною шкодою визнається така, якою потерпілому спричинені збитки на суму від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У великих розмірах згідно з п. 3 примітки до ст. 185 КК України у ст.ст. 190-191 КК визнається злочин, вчинений однією особою чи групою осіб на суму, яка у 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину.

Згідно з п. 4 примітки до ст. 185 КК України у ст.ст. 190-191 КК вчиненням в особливо великих розмірах визнається злочин, вчинений однією особою чи групою осіб на суму, яка в 600 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину.

Вчинення особою декількох посягань на чуже майно, загальна вартість якого становить великий або особливо великий розмір, може бути кваліфіковано як викрадення, привласнення, розтрата майна чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем у великих чи особливо великих розмірах лише в тому випадку, якщо такі діяння були вчинені одним способом і за обставин, які свідчать про умисел вчинити їх у великому чи особливо великому розмірі. Викладене також стосується вчинення за таких обставин вимагання, що заподіяло майнову шкоду у великих або особливо великих розмірах. У випадках, коли умисел винного щодо розміру мав неконкретизований характер, вчинене слід кваліфікувати залежно від розміру фактично викраденого майна.

Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України) відноситься до корисливих злочинів, що не пов'язані з оберненням чужого

майно на користь винного чи інших осіб. Предметом цього злочину є майно (гроші, матеріальні цінності) або будь-які дії чи послуги майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно тощо), вартість яких повинна обов'язково мати грошовий еквівалент. Таке майно, кошти та інші предмети (зокрема, грошові суми, фондові або інші цінності, чуже рухоме майно, пільги з оплати житла, послуги користування мережею Інтернет, різні платежі) не передаються власникові, хоча винний зобов'язаний був їх йому передати, через що останній незаконно збільшує свої прибутки за чужий рахунок.

На думку Н.О. Антонюк, форми заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою можна систематизувати за такими критеріями: 1) за особливостями предмета посягання: а) посягання на майно, яке полягає в незаконному тимчасовому запозиченні майна; б) посягання на неуречевлене майно, яке полягає в ухиленні від передачі оплати за нього; 2) за специфікою заподіяння шкоди: а) зменшення вартості майна, наявного у фондах власника; б) не передання коштів за надані неуречевлені цінності [10, с. 78]. Злочин є закінченим з моменту заподіяння значної майнової шкоди (матеріальний склад). Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом, корисливими мотивом і метою отримати матеріальну вигоду.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 192 КК України) є: вчинення його за попередньою змовою групою осіб; заподіяння ним майнової шкоди у великих розмірах (тобто такої шкоди, яка у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, про що зазначено в примітці до цієї статті).

Отже, суб'єктивна сторона злочинів у сфері страхування передбачає наявність прямого умислу. Винний усвідомлює, що вводить в оману страхову компанію або завідомо використовує довір'я її працівників, що й забезпечує заволодіння майном. Обов'язковою ознакою страхових злочинів є корисливий мотив, тобто злочин вчиняється з метою заволодіння грошовими коштами чи чужим майном. Даній категорії злочинів притаманна спеціальна мета – використання підробленого документа, штампа, печатки чи бланка за призначенням як самим підроблювачем, так і іншою особою. Мета використання підробленого документа означає бажання винного набутти певних суб'єктивних прав або звільнитися від юридичних обов'язків. Якщо мета інша (продемонструвати майстерність, поповнити колекцію та ін.), склад злочину відсутній, тобто особа, яка використовує підроблений документ, повинна усвідомлювати, що він не відповідає дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до відомостей: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 03 травня 2013 року: (відповідає офіц. текстові). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2013. – 212 с.
3. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: учебник. отв. ред. Е.Л. Стрельцов. – 3-е изд. – Х.: ООО «Одиссей», 2007. – 720 с.
4. Пионтковский, А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А.А. Пионтковский. – М.: Госюриздат, 1961. – 666 с.
5. Елементарний підручник Загального кримінального права О.Ф. Кістяковського з детальним викладом засад російського кримінального законодавства: Загальна частина. – 3-тє вид., передрук. без змін з другого. Репринт. вид. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2009. – 618 с.
6. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постановва Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.
7. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. – Воронеж: Изд-во Воронежского государственного ун-та, 1974. – 243 с.
8. Кримінальне право України: навч. посібник / П.П. Андрушко, С.Д. Шапченко, С.С. Яценко, П.С. Берзін та ін.; за ред. С.С. Яценка. – [3-тє вид., перероб. і доповн.]. – К.: Алерта; КНТ; Центр учб. літ-ри, 2010. – 640 с.
9. Рарог А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений. – М.: ООО Профобразование, 2001. – 133 с.
10. Антонюк Н.О. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою: [монографія] / Н.О. Антонюк. – Львів: ПАІС, 2008. – 216 с.